

УДК 94(477):347.191.3:061.23:613.261]"19"

ПИВОВАРЕНКО О.А.

к.і.н., доцент кафедри гуманітарних дисциплін Національного
університету харчових технологій, pyvovarenko@ukr.net

Україна, Київ

СТАТУТИ ВЕГЕТАРІАНСЬКИХ ТОВАРИСТВ

ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ ПОЧ. ХХ СТ.

В статті вперше здійснена спроба дослідити проблеми створення й удосконалення Статутів вегетаріанських товариств, що діяли на українських землях на поч. ХХ ст.. З'ясовано, що затвердження владою проекту Статуту було необхідною умовою для створення власне товариства. Зразком для перших Статутів став Статут Санкт-Петербурзького вегетаріанського товариства. Проаналізовані основні положення Статутів, передумови та підстави до їх змін. Доведено, що основними центрами реформації Статутів стали Київське та Одеське вегетаріанське товариства, а основні зміни стосувались урегулювання господарської діяльності.

Ключові слова: статут, вегетаріанське товариство, підросійська Україна, громадська організація, вегетаріанство.

Pyvovarenko O.A.

PhD History, Associate Professor. Department of Humanities. National University of Food Technologies. pyvovarenko@ukr.net

Ukraine, Kyiv.

VEGETARIAN SOCIETIES' REGULATIONS ON UKRAINIAN TERRITORIES UNDER CONTROL OF RUSSIAN EMPIRE ON THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The article contains the first attempt to investigate issues of creating and improving Regulations of Vegetarian Societies, which existed on Ukrainian lands on the beginning of the twentieth century. It was discovered that the approval of the Regulations' draft by the authorities was a prerequisite for the creation of the society itself. St. Petersburg Vegetarian Society Regulations became a model for all next similar documents. Main norms of Regulations, preconditions and reasons for their changes were analyzed. Kyiv and Odesa Vegetarian Societies were proved to be the main centres of Regulations' reformation. What about main changes, those were related to the regulation of economic activity.

Key words: regulations, vegetarian society, Ukrainian lands under control of Russian Empire, NGO, vegetarianism.

Постановка проблеми. Збільшення вегетаріанства у світі загалом і в Україні зокрема є вже прикметою сьогодення. Неможливо не помітити появу великої мережі вегетаріанських закладів харчування, що було б неможливо без зростання прихильників цього світогляду. За даними опитування здійсненого в 2017 р. КМІС, 5,2% українців вважають себе вегетаріанцями. Натомість, в сучасній Україні не зареєстровано жодного об'єднання вегетаріанців. А між тим вітчизняна історія має яскравий досвід діяльності вегетаріанських товариств.

Щоправда, не те що наукових досліджень, ба навіть популярних розвідок вегетаріанства в Україні на сьогоднішній день немає. Дотично питання висвітлюється лише в роботах німецького лінгвіста П. Бранга [1]. Відсутність публікацій пов'язана, в першу чергу, з табуванням в радянські часи цієї тематики, та розпорошеною джерельною базою, яка, незважаючи на всю складність опрацювання є достатньо репрезентативною.

Мета роботи. Ввести в науковий обіг статuti вегетаріанських товариств, що діяли в підросійській Україні на початку XX ст., проаналізувати їх

наповнення та інформативність, та прослідкувати передумови та наслідки їхньої еволюції.

Виклад основного матеріалу. На початку XX ст. вегетаріанський рух в Російській імперії почав набирати організованих форм у вигляді товариств, легалізація яких відбувалась після затвердження місцевою владою проекту Статуту. Перше вегетаріанське товариство на теренах Російської імперії було створено у 1901 р. у Санкт-Петербурзі. У 1903 р. утворилось Варшавське, у 1908 р. – Київське й Кишинівське вегетаріанські товариства [2, с. 24]. У 1909 р. було засновано Московське вегетаріанське товариство [3, с. 143].

У 1908 р. вегетаріанське товариство мало бути засновано в Одесі, але тамтешня влада відмовила у реєстрації [4, с. 37]. Формальним приводом для відмови стали претензії до одного з параграфів Статуту. Це було, безумовно, проявом відвертого упередження, оскільки представлений на реєстрацію Статут був точною копією статутів інших легалізованих вегетаріанських товариств Російської імперії [5, с. 26]. Лише за три роки – у 1911 р., Статут Одеського вегетаріанського товариства був затверджений [6, с. 32].

28 квітня 1913 р. був затверджений Статут Катеринославського вегетаріанського товариства [7, с. 7]. Восени 1912 р. затверджено Статут Полтавського вегетаріанського товариства [8, с. 1], 11 лютого 1913 р. – Харківського вегетаріанського товариства [9, с. 35]. Наступним містом, де було створене вегетаріанське товариство, а в липні 1914 р. державними органами схвалений статут, став Житомир [10, с. 153]. Загалом, з зареєстрованих у Російській імперії 14 товариств, 7 діяли на українських землях.

Від початку всі товариства керувались типовим статутом Санкт-Петербурзького вегетаріанського товариства, розробленим у 1900 р. А. Ф. Бетхером і П. Ю. Стабушем, який після остаточної редакції присяжним повіреним А. Н. Кремльовим був затверджений 25 жовтня 1901 р. [11, с. 1].

Текст Статуту містив XI статей, що включали 41 параграф. Деякі параграфи супроводжувались примітками.

Згідно з I статтею вегетаріанські товариства мали на меті:

- 1) сприяти поширенню беззабійного харчування фруктами, овочами, зерновим хлібом і іншими творами рослинного царства, замість харчування м'ясом убитих тварин (м'ясо, дичина, риба);
- 2) поширювати відомості про дієтичну реформу за допомогою публікацій, лекцій, статей в газетах і журналах тощо, вказуючи на вигоди вегетаріанської дієти в фізичному, розумовому і моральному сенсах;
- 3) в інтересах поширення вегетаріанства надавати можливість більш тісного спілкування особам, які цікавляться вегетаріанством.

Статут містив загальні положення, обумовлював: права товариства, його склад, правила вступу і виходу/виключення з товариства, права і обов'язки членів товариства, господарську діяльність та управління. Останнє, згідно з § 21, було прерогативою Загальних Зборів, які мали збиратися обов'язково раз на рік, а також за нагальної потреби. В інший час справами товариств опікувалась Рада товариства. Контроль за фінансами покладался на Ревізійну комісію. Керівні органи товариства, як і Ревізійна комісія, обирались на загальних зборах зі складу членів товариства [12].

Членами товариства могли стати особи обох статей, які досягли повноліття, тобто не молодше 21 року, всіх станів і звань, за винятком:

- а) «учащихся» навчальних закладів;
- б) нижніх чинів і юнкерів, що перебувають на дійсній військовій службі;
- в) осіб, які зазнали обмеження прав по суду і що перебувають під судом і слідством за злочини, що тягнуть за собою обмеження прав.

Усі члени товариства поділялись на три категорії.

- 1) дійсні члени – особи, які практикують вегетаріанство, тобто ті, що виключають зі свого харчування всілякого роду м'ясну їжу, дичину, рибу, а також утримуються від спиртних напоїв і вживання тютюну.
- 2) члени-«середовища» – особи, які цікавляться вегетаріанством і сприяють його поширенню, але не зобов'язані практикувати.
- 3) почесні члени – особи, що відповідають одній з попередніх умов і зробили особливі послуги Товариству або вегетаріанству взагалі, або пожертвували Товариству не менше ста рублів [12].

Типовим одноразовим внеском при вступі до товариства була сума в 1 руб., розмір щорічних внесків визначався раз на рік Загальними зборами і коливався від 3 до 5 руб.

За неповних десять років розроблений у 1900 р. Статут перестав відповідати потребам часу. Перша спроба його доопрацювання була здійснена при підготовці Статуту Київського вегетаріанського товариства. М. Пудавовим був ініційований процес обговорення майбутнього Статуту. Але ніякого прогресу в цьому питанні через байдужість місцевої вегетаріанської спільноти не відбулось. В результаті чого, зареєстрований 20 лютого 1908 р. Статут Київського вегетаріанського товариства був точною копією Санкт-Петербурзького [13, с. 33-35].

Однак, вже на перших установчих зборах 30 березня 1908 р. довго обговорювали §1 Статуту. Полеміку викликало традиційне вживання у вегетаріанській спільноті Російської імперії молочних продуктів і яєць, які не належали до рослинної їжі і, відповідно, особи, що їх вживають, ні з юридичної, ні з фізіологічної точки зору не могли вважатись вегетаріанцями. Але, оскільки питання про молочні продукти і яйця були обійдені Статутом, установчі збори вирішили зарахувати до вегетаріанців і осіб, що їх вживають [14, с.13].

Друге питання, щодо якого виникли розбіжності – трактування положення Статуту про «утримання» від спиртних напоїв і тютюну. Резолюція зборів сформульована таким чином: «стриманість – не є повна заборона».

Неоднозначність, нечіткість формулювань Статуту призводила й до правових колізій, що мали по собі практичні наслідки. Так 27 липня 1910 р. Голові Ради товариства повідомлено поліцією про припис Київського Губернатора негайно виключити з числа членів товариства «учащихся». Результатом цього розпорядження було виключення 14 студентів, що склало 60% київської групи вегетаріанців і 25% дійсних членів київського вегетаріанського товариства.

Разом з тим, закон допускав участь студентів в товариствах, якщо це не забороняється прямо Статутом навчального закладу. Але Статути вищих навчальних закладів таких заборон не містили. Більш того, начальники таких київських вищих навчальних закладів, як Університету св. Володимира, Київського Комерційного Інституту й Київського Політехнічного Інституту видали Київському вегетаріанському товариству офіційні дозволи на участь студентам у товаристві [14, с.15-16].

З часом виникли суперечки й стосовно п. 1 §11, в якому йшлося то те, що «члени-сореєнователи» мають право бути присутнім на всіх зборах товариства, але без права голосу. Восени 1908 р. була внесена пропозиція дати право вирішального голосу «членам-сореєнователям», за виключенням питань щодо ліквідації справ товариства та втручання в справи їдальні. Ця пропозиція розглядалось на двох загальних зборах, але через відсутність кворуму рішення так і не було прийняте [14, с. 16-17].

Розширення комерційної та пропагандистської діяльності Київського вегетаріанського товариства спонукало до створення Спеціальної комісії, яка розробила проект нового Статуту товариства, який і був затверджений на загальних зборах 5 листопада 1911 р. [15, с. 35]. Однак і він не врегулював ряд питань. Зокрема, у 1913 р. постало питання щодо тлумачення §26 Статуту: «Загальні Збори обирають зі свого середовища Голову і Секретаря, які не належать до складу посадових осіб Товариства». Принципово це питання вирішене не було, через те, що багато хто не вважали члена Ревізійної комісії

«посадовою особою». Але надалі ухвалено не обирати членів Ревізійної комісії Головою загальних зборів [14, с. 18].

Питання про зміни до Статуту піднімались чи не з перших днів і у Одеському вегетаріанському товаристві. Але, зважаючи на проблеми реєстрації цього товариства, лише в 1914 р. вдалося реалізувати задумане. Статут, який мав послужити зразком для нових вегетаріанських товариств, був складений товаришем Голови Одеського вегетаріанського товариства С. Г. Повесом [16, с. 78]. Його прийняття супроводжувалось жвавою дискусією. Так виключно цьому питанню було присвячено декілька загальних зборів – 14 і 25 жовтня, 1 і 5 листопада [17, с. 16]. І нарешті 14 листопада на скликаних надзвичайних зборах товариства відбулося затвердження, схваленого Радою проекту нового Статуту [18, с. 4].

Зміни торкнулися §§30-31, згідно з якими число членів Правління збільшено до восьми і обираються вони на три роки з щорічним вибуттям 1/3 складу. Зазнали змін і §§27-29. Так для виборів членів правління, ревізійної комісії, затвердження звітів і кошторису, й для ряду питань точно зазначених у Статуті, потрібна більшість у складі двох третин від складу товариства. Скликання других зборів у випадку, якщо не відбудуться перші, можливе не раніше тижневого й не пізніше двотижневого терміну.

Але в перше чергу зміни й доповнення до базового статуту мали на меті розширення економічних можливостей товариства [19, с. 110]. Цей принцип був напрямку задекларований у примітках до §1, присвяченому цілям товариства: «При Товаристві можуть бути, з належного дозволу та з дотриманням діючих постанов, організовані установи, що мають на меті різними способами і засобами поліпшити матеріальні і моральні умови життя членів товариства» [18, с. 4].

Найсуттєвіших змін зазнала стаття VIII Статуту про кошти товариства. Були введені нові положення про Капітал товариства. Відповідно до новацій, він поділявся на: 1) основний, 2) запасний і 3) оборотний. Точно регулювалось

питання про утворення, порядок позик і призначення основного капіталу. Останній утворюється з щорічних 25% відрахувань з чистого прибутку і призначається лише на придбання нерухомого майна. Запасний утворюється також з щорічних 25% відрахувань з чистого прибутку і призначений для погашення зобов'язань, якщо для цього не вистачило б оборотного капіталу.

Зроблено відступ від принципу безоплатності виконання обов'язків членів Правління. В оновленій редакції Статуту §38 говорить: «Члени Правління виконують свої обов'язки безоплатно або отримують визначену Загальними Зборами винагороду» [18, с. 4]. Зазначені зміни і доповнення фактично змінювали тип товариства, наближаючи його до товариств торгово-промислового типу [17, с. 16-17].

Вегетаріанська спільнота гаряче вітала прийняття в Одесі нового Статуту вегетаріанського товариства. Преса широко висвітлювала цю подію. Зокрема зазначалось, що за минулі 14 років завдання і діяльність вегетаріанських товариств значно розширилася, і прийняла абсолютно нові форми. Старий Статут не може задовольнити завдання нових вегетаріанських товариств, які з кожним роком розширюють свою діяльність, які щорічно годують десятки і сотні тисяч людей, котрі прагнуть до широкої господарської й ідейної діяльності. Висловлювалось сподівання, що новий Статут Одеського товариства візьмуть за взірець і інші товариства [19, с. 110].

На жаль, Перша світова війна стала на перешкоді процесу вдосконалення Статутів. Так, Київське вегетаріанське товариство повернулось до цього питання лише в 1917 р. Передбачалось внести зміни в Статут і перереєструвати товариство [20, с. 12]. Однак чи були ці наміри реалізовані, нам невідомо.

Висновки. Статути були необхідною умовою легітимного функціонування вегетаріанських товариств. Вони врегульовували правові відносини між товариствами і владою та всередині товариств. Слабка комунікація між товариствами позначалась на тому, що довгий час за взірець правила перша редакція Статуту Санкт-Петербурзького вегетаріанського товариства. Швидкі

суспільно-політичні й економічні зміни в суспільстві, що відбувались на початку XX ст., вимагали постійних змін та доповнень до діючих Статутів. Найбільших змін у досліджуваний період зазнали положення Статутів, що стосувались господарської діяльності. Водночас, складнощі, пов'язані з реєстрацією товариств, інертність самої вегетаріанської спільноти уповільнювали процес удосконалення Статутів, а іноді важливі статутні питання просто забалакувались. Ці фактори призводили до того, що часто навіть внесені зміни вже не відповідали потребам часу. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у продовженні детального вивчення вегетаріанської спільноти України початку XX ст..

Література

1. Бранг П. Особые судьбы русского вегетарианства /П. Бранг //Неприкосновенный запас. – 2006. – №. 2 (46). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2006/2/br10.html>; Бранг П. Россия неизвестная: История культуры вегетарианских образов жизни с начала до наших дней / Пер с нем. А. Бернольд и П. Бранг. – М: Языки словянской культуры, 2006. – 568 с.
2. О вегетарианских обществах // Вегетарианское обозрение (далее ВО). – Кишинев, 1909. – №. 5. – С. 24.
3. История Московского Вегетарианского Общества // Естественная жизнь и вегетарианство. I Альманах Московского Вегетарианского Общества / Под ред. П.И. Бирюкова и Н.Н. Гусева. – М., 1913. – 193 с.
4. Старый Вегетарианец. По миру //ВО. – К., 1909. – №10. – С. 36-37.
5. О современном положении вегетарианства в России (Доклад, читанный Иосифом Перпером 11 июля сего года в Московском Вегетарианском Обществе) // ВО. – К., 1909. – № 7. – С. 22-26.
6. Старый Вегетарианец. По миру // ВО. – К., 1911. – № 9-10. – С. 32.

7. В вегетарианских обществах // Вегетарианский вестник (далее ВВ). – К., 1914. – № 1. – С. 6-7.
8. Отчет Полтавского Вегетарианского Общества за 1913 год. – Полтава, 1914. – 26 с.
9. Старый Вегетарианец, С.О. Перпер. По миру // ВО. – К., 1914. – № 1. – С. 34-38.
10. Старый Вегетарианец. По миру // ВО. – К., 1915. – № 4. – С. 151-153.
11. Отчет о деятельности Общества за 1902 год: (1-й год существования Общества) / СПб.: С.-Петербург. вегетариан. о-во., 1903. – 7 с.
12. Устав С.-Петербургского Вегетарианского Общества, утвержденный Г. Министром Внутренних Дел 21 Октября 1901 года // Вегетарианский вестник. – СПб., 1904. – №2. – Стлб. 31-38.
13. Вегетарианская столовая Совета Киевского Вегетарианского Общества // ВО. – К., 1909. – № 3. – С. 33-35.
14. Кораблев Л.П. Пять лет из жизни Киевского вегетарианского общества, 1908-1913 /Л. Кораблев. – К.: Тип. Г.И. Гурского, 1914. – 27 с.
15. Старый Вегетарианец, С. Полтавский. По миру // ВО. – К., 1911. – № 8. – С. 35-39.
16. Старый Вегетарианец. По миру // ВО. – К., 1915. – № 2. – С. 77-78.
17. Новый вегетарианец. Одесса // ВВ. – К., 1915. – №3-4. – С. 16-17.
18. В Одесском Вегетарианском Обществе //ВВ. – К., 1914. – №. 4. – С. 4.
19. Старый Вегетарианец. По миру // ВО. – К., 1915. – № 3. – С. 110-112.
20. В Киевском Вегетарианском Обществе // ВВ. – К., 1917. – №2. – С. 12.

References

1. Brang P. Osobyie sudby russkogo vegetarianstva /P. Brang // Neprikosnovennyi zapis. – 2006. – №. 2 (46). – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://magazines.russ.ru/nz/2006/2/br10.html>; Brang P. Rossiya

- neizvestnaya: Istoriya kultury vegetarianskikh obrazov zhizni s nachala do nashikh dney / Per s nem. A. Bernold i P. Brang. – M.: Yazyki slovyanskoy kultury, 2006. – 568 s.
2. O vegetarianskikh obshchestvakh // Vegetarianskoye obozreniye (daleye VO). – Kishinev, 1909. – №. 5. – S. 24.
 3. Istoriya Moskovskogo Vegetarianskogo Obshchestva // Estestvennaya zhizn i vegetarianstvo. I Almanakh Moskovskogo Vegetarianskogo Obshchestva /Pod red. P.I. Biryukova i N.N. Guseva. – M., 1913. – 193 s.
 4. Staryy Vegetarianets. Po miru // VO. – K., 1909. – №10. – S. 36-37.
 5. O sovremennom polozhenii vegetarianstva v Rossii (Doklad. chitanny Iosifom Perperom 11 iyulya sego goda v Moskovskom Vegetarianskom Obshchestve) // VO. – K., 1909. – № 7. – S. 22-26.
 6. Staryy Vegetarianets. Po miru // VO. – K., 1911. – № 9-10. – S. 32.
 7. V vegetarianskikh obshchestvakh // Vegetarianskiy vestnik (daleye VV). – K., 1914. – № 1. – S. 6-7.
 8. Otchet Poltavskogo Vegetarianskogo Obshchestva za 1913 god. – Poltava, 1914. – 26 s.
 9. Staryy Vegetarianets. S.O. Perper. Po miru //VO. – K., 1914. – № 1. – S. 34-38.
 10. Staryy Vegetarianets. Po miru // VO. – K., 1915. – № 4. – S. 151-153.
 11. Otchet o deyatelnosti Obshchestva za 1902 god: (1-y god sushchestvovaniya Obshchestva) / SPb.: S.-Peterb. vegetarian. o-vo, 1903. – 7 s.
 12. Ustav S.-Peterburgskogo Vegetarianskogo Obshchestva. utverzhdenyy G. Ministrom Vnutrennikh Del 21 Oktyabrya 1901 goda // Vegetarianskiy vestnik. – SPb., 1904. – №2. – Stlb. 31-38.
 13. Vegetarianskaya stolovaya Soveta Kiyevskogo Vegetarianskogo Obshchestva // VO. – K., 1909. – № 3. – S. 33-35.
 14. Korablev L.P. Pyat let iz zhizni Kiyevskogo vegetarianskogo obshchestva. 1908-1913 / L. Korablev. – K.: Tip. G.I. Gurskogo, 1914. – 27 s.
 15. Staryy Vegetarianets. S. Poltavskiy. Po miru // VO. – K., 1911. – № 8. – S. 35-39.

16. Staryy Vegetarianets. Po miru // VO. – K., 1915. – № 2. – S. 77-78.
17. Novyy vegetarianets. Odessa // VV. – K., 1915. – №3-4. – S. 16-17.
18. V Odesskom Vegetarianskom Obshchestve // VV. – K., 1914. – №. 4. – S. 4.
19. Staryy Vegetarianets. Po miru // VO. – K., 1915. – № 3. – S. 110-112.
20. V Kiyevskom Vegetarianskom Obshchestve // VV. – K., 1917. – №2. – S. 12.